

**OBITELJSKO GOSPODARSTVO
OBNOVA I PREPOROD HRVATSKOG SELA**

**FAMILY FARMS - RECONSTRUCTION AND REVIVAL OF A
CROATIAN VILLAGE**

B. Martinović, A. Krpeljević, J. Martinčić

UVOD

U svom postojanju hrvatsko selo stoljećima je doživljavalo uspone i padove, prvenstveno u ovisnosti o načinu upravljanja državom ili političkom poretku.

U vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, a i prije nje u Slavoniji, Baranji i Srijemu postojale su kućne zadruge s pokoljenja na pokoljenje nedjeljive, a koje su u to vrijeme bile jedan od oslonaca u napretku hrvatskog sela.

U kraljevini SHS nakon I. svjetskog rata zakonom o agrarnoj reformi (Službene novine broj 36/1920) ukidaju se vlastelinski veleposjedi a na oduzetu zemlju pored inih, doseljavaju se solunski ratnici – “Solunaši” uglavnom Srbi, koji na taj način počinju mijenjati nacionalne odnose, što se može, pored već nekih geopolitičkih državnih poteza, smatrati početkom stvaranja “Velike Srbije” na hrvatskom tlu.

No, treba istaći da je Banovina Hrvatska unutar države SHS, željela ublažiti mijenjanje nacionalnog ustroja i stoga 1938. godine osniva u Osijeku “Zavod za kolonizaciju”. Narednih godina Zavod kolonizira Zagorce, Međimurce i Ličane u Cret kraj Bizovca, Zvonimirovac (Adolfovac) kraj Čačavice, Korijen kraj Virovitice i neka druga mjesta.

Za vrijeme komunističkog političkog poretka nakon II. svjetskog rata SFRJ donosi Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji (Zakon o ... NR Hrvatska broj 51/1947). Kao i u Kraljevini Jugoslaviji i tom se prilikom na oduzetu zemlju u Slavoniji, Baranji, Srijemu i Vojvodini naseljavaju uglavnom Srbi s Banije, Korduna, Like i Dalmatinske zagore. Ova kolonizacija nastavak je sistematskog uništavanja i degradiranja hrvatskog sela, u svim njegovim karakteristikama. Seljacima ostaje sve manje zemlje i mogućnosti napredovanja i uz pritisak političkog poretka te stvaranja “poslušnih proletera” dolazi do raseljavanja i napuštanja sela i selidbe seljaka u gradove “trbuhom za kruhom”.

U navedenim okolnostima s nekim pozitivnim agrarnim pomacima stvaranjem poljoprivredno-industrijskih kombinata (PIK-ovi) Istočna Hrvatska kao izrazito poljodjelski kraj, dočekuje direktni napad agresora na njen teritorij i početak Domovinskog rata. Veći dio njenog teritorija privremeno je okupiran a zveckanje oružja na njenim granicama prestaje kada već ostali predjeli Hrvatske uživaju u krvi stečeni mir.

ISTOČNA HRVATSKA – ZEMLJA AGRARA

Istočna Hrvatska ili slavonsko-baranjska regija čini oko 20% teritorija Republike Hrvatske sa 11 100 km². Na navedenom području (Osječko-baranjska županija, Vukovarsko-srijemska županija, Brodsko-posavska županija, Požeško-slavonska županija i Virovitičko-podravska županija) živi ukupno 997 391 stanovnika u 14 gradova, 1 002 naselja u 100 općina. To je izrazito agrarni kraj s oznakama ravničarsko-žitarskog područja, gdje je poljodjelstvo temeljna ljudska djelatnost (Mađar, S. 1994).

Poljoprivredne površine zauzimaju oko 676 000 ha ili oko 61% ukupnog teritorija, od čega na obradive površine otpada oko 600 000 ha ili 90% pretežno oranica i vrtova. Najviše se uzgajaju ratarske kulture, no postoje zemljišni i klimatski uvjeti za intenzivnu voćarsku, vinogradarsku i povrćarsku proizvodnju.

Unutar granica Hrvatske, Istočna Hrvatska je posebno poljodjelsko područje, velikih poljodjelskih mogućnosti u biljnoj, stočarskoj, voćarsko-vinogradarskoj i povrćarskoj proizvodnji s pratećom prehrambenom industrijom.

Sadašnje stanje čitave poljodjelske proizvodnje Istočne Hrvatske u vrlo je teškom stanju uslijed niza opravdanih i neopravdanih čimbenika od kojih navodimo:

- područja Istočne Hrvatske su tijekom Domovinskog rata manje ili više poharana ili opljačkana a dio tog područja još se uvijek nalazi pod privremenom okupacijom,

- dio stanovništva navedenog područja je prognan i na njihovu očevinu dovedeni Srbi, što je uveliko promijenilo demografsku sliku, naročito seoskog stanovništva,

- velik broj mlade generacije je u Domovinskom ratu izginuo ili nestao uz velik broj ratnih i civilnih invalida,

- od države nije donesen zakon o denacionalizaciji zemljišta kao jedan od bitnih čimbenika razvoja agrara u novom demokratskom poretku.

PRIJEDLOZI I RASPRAVA

Uvodno navedeni zakoni i reforme, a naročito oni iz 1946. godine nanijeli su hrvatskom selu i općenito agraru nesagledive štete. Stoga treba prvenstveno na znanstvenim i stručnim osnovama prići denacionalizaciji poljoprivredno-šumarskog zemljišta sagledavajući i poštujući sljedeće:

- pravo vlasništva na oduzetu zemlju agrarnom reformom, konfiskacijom, komasacijom ili bilo kojim drugim načinom,

- dodjelu i kupovinu zemljišta prvenstveno dati seoskom stanovništvu, članovima udruga hrvatskih dobrovoljaca Domovinskog rata, hrvatskim vojnim invalidima i sličnim udruženjima,

- dosadašnji rad bivših agrokombinata s ocjenom potrebe njihovog opstanka u većoj ili manjoj mjeri u okvirima pretvorbe,

- surađivati s uredima za gospodarstvo županija, a za još uvijek neoslobođena područja s “Uredom privremene uprave za uspostavu hrvatske vlasti na području Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema” sa sjedištem u Osijeku.

Utvrđivanjem prava vlasništva na oduzetu zemlju konfiskacijom, agrarnom reformom, komasacijom ili bilo kojim drugim načinom prepustiti određenim vladinim ministarstvima. Autori napisa su mišljenja, a u svezi zemljišta, ukoliko se vlasnici ili njihovi pravni nasljednici ne bave poljodjelskom proizvodnjom da im država otplati oduzetu imovinu tijekom 10 godina i to u prvih 5 godina 25% vrijednosti, a u drugih 5 godina 75% vrijednosti zemljišta čime bi se smanjio pritisak na Narodnu banku Republike Hrvatske.

Državno zemljište povjeriti prvenstveno seoskom stanovništvu koje će ga maksimalno iskoristiti za proizvodnju hrane a država putem Ministarstva poljoprivrede stajati pravno iza nje i istu otkupiti. Autori smatraju da država ne bi smjela “prodati” povjerenu zemlju direktnim proizvođačima nego pokloniti, s tim da novi vlasnik tu zemlju ne može otuđiti, što bi trebalo pravno utvrditi. Razlog navedenom proizlazi iz činjenice da na selu vlada “besparica” a kupnja zemljišta barem u ovo poratno vrijeme ići će vrlo teško, što bi moglo imati nesagledive posljedice na demografsku obnovu sela. Zemlja je snaga, koja čovjeka seljaka i njegovo potomstvo veže uz sebe. Prema autorima, za uspješno gospodarenje “obiteljskim gospodarstvom” predlažu površine za određena područja od 100-150 k.j. u ravničarskom dijelu u suhom ratarenju, a za gospodarstva uz vodene tokove iste površine od kojih bi se 20-25 k.j. natapalo s naglašenom proizvodnjom povrća, ljekovitog i aromatskog bilja.

Poseban postupak moraju uživati hrvatski branitelji donošenjem zakona o “darovnicama” predsjednika Republike. O navedenom je već bilo riječi na sastanku ministra poljoprivrede Republike Hrvatske Mateja Jankovića s dožupanima i predstavnicima ureda za gospodarstvo županija u Đakovu 9. ožujka 1996. godine, kada se govorilo o nemogućnosti otuđivanja 15 ha darovanog zemljišta tijekom 10 godina. Autori napisa smatraju da bi darovano

zemljište u budućnosti moralo biti “nedjeljivo” tako da bi obiteljsko gospodarstvo bilo trajno uz prijedlog da može biti i veće od 15 ha za onog hrvatskog branitelja koji će primijeniti “farmski sistem proizvodnje”.

Agrokombinate s najmanje 30% bivših obradivih površina, pretvoriti u državna, županijska ili dioničarska “poljodjelska gospodarstva” koja bi primjera radi u ratarstvu proizvodila na velikim površinama sjemensku robu za domaće potrebe i potrebe izvoza – prvenstveno kukuruza (Martinčić, J. i sur., 1994), a u stočarstvu održavala matična stada pojedinih vrsta stoke. Navedena poljoprivredna gospodarstva bila bi ujedno poligon za učenje studenata agronomije i mladih agronoma jer bi ista morala usko surađivati s poljoprivrednim fakultetima i ostalim poljoprivrednim znanstvenim državnim i privatnim institucijama (Martinčić, J., 1994.). Autori smatraju da bi današnje “Belje” d.d. Darda u izgnanstvu ostalo na svojim matičnim površinama iz 1940. godine kao reprezentativno državno ili dioničarsko gospodarstvo.

S obzirom na još uvijek neoslobođena područja na kojima se nalazi najbolja i najrodnija zemlja, a koja će po oslobađanju predstavljati pravi “kamen kušnje” autori predlažu, po uzoru na “Vladin ured za prognanike” osnivanje “Vladinog ureda za naseljavanje” (kolonizaciju) naročito seoskog stanovništva. Ured bi predstavljali znanstvenici i stručnjaci demografi, agronomi, ekonomisti i pravnici, a kao radni tim mogli bi djelovati unutar “Ureda privremene uprave za uspostavu hrvatske vlasti na području Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema” sa sjedištem u Osijeku.

ZAKLJUČAK

U svezi obnove i preporoda sela Istočne Hrvatske stvaranjem “obiteljskog gospodarstva” slobodni smo predložiti sljedeće:

- državno zemljište prvenstveno povjeriti seoskom stanovništvu poklonom, a ne prodajom s nemogućnošću otuđivanja iz generacije u generaciju,
- zainteresiranim hrvatskim braniteljima osigurati zemljište “darovnicom” predsjednika Republike s nemogućnošću otuđivanja,
- za uspješno gospodarenje “obiteljskim gospodarstvom” tipa “farmskog sistema” osigurati 100-150 k.j. u suhom ratarenju, i iste površine pri natapanju s težištem na proizvodnji povrća, ljekovitog i aromatskog bilja,
- bivše agrokombinate pretvoriti u državna, županijska ili dioničarska poljodjelska gospodarstva s najmanje 30% bivših obradivih površina,
- osnivanje “Vladinog ureda za naseljavanje” prvenstveno za oslobođena područja ili područja koja se još uvijek nalaze pod privremenom okupacijom,
- koristiti sve znanstvene i stručne organizacije u obnovi hrvatskog sela putem obrazovanja i direktnom primjenom najnovijih domaćih i svjetskih dostignuća u agraru.

LITERATURA

- Martinčić, J. i S. Mađar (1994): Prilog poznavanju nekih izvorišta za unapređenje poljodjelstva Slavonije i Baranje, Anali Zavoda za znanstveni rad HAZU u Osijeku, 10, 73-95.
- Martinčić, J. i I. Đurkić (1994): Mogućnost proizvodnje sjemena u Republici Hrvatskoj za potrebe izvoza. HAZU – znanstveni skup “Poljoprivreda i proizvodnja hrane u novom europskom okruženju”, Zagreb, 85-90.
- Martinović, B. (1991): Prijedlog o povratku zemlje bivšim vlasnicima i o korištenju vraćene zemlje na području Slavonije i Baranje. Rukopis, prijedlog dipl. inž. Ivanu Tarnaju, članu Vlade RH, ministru poljoprivrede i šumarstva.
- Martinović, B. i A. Krpeljević (1995): Osnivanje Vladinog ureda za naseljavanje za područje Slavonije, Baranje i dijela Srijema sa sjedištem u Osijeku. Rukopis, dostavljen Saborskom odboru za selo i seljaštvo, Zagreb.
- Mataga, Z. (1991): Poljoprivredno zadrugarstvo Hrvatske (1860-1990). Zadružni savez Hrvatske – Centar za informiranje u poljoprivredi Hrvatske, Zagreb.
- * Službene novine broj 36 Kraljevine SHS od 18. februara 1920. godine.
- Zakon o provođenju agrarne reforme i kolonizacije na području NR Hrvatske broj 51 od 13. decembra 1947. (Ukaz Prezidijuma Sabora NR Hrvatske).
- Statistički godišnjak Republike Hrvatske.

Adresa autora - *Author's address:*

Primljeno: 16. 03. 1996.

Branko Martinović, dipl. ing.
Osijek, Ljudevita Posavskog 12